

CZEŚĆ PIERWSZA: ROZPRAWY I ARTYKUŁY

<http://dx.doi.org/10.17651/SOCJOLING.30.1>

Socjolingwistyka XXX, 2016

PL ISSN 0208-6808

MIROŚLAWA SAGAN-BIELAWA

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

WDRAŻANIE EUROPEJSKIEJ KARTY JĘZYKÓW REGIONALNYCH LUB MNIEJSZOŚCIOWYCH A RZECZYWISTOŚĆ SOCJOLINGWISTYCZNA W POLSCE

Słowa kluczowe: język regionalny, języki mniejszościowe, polityka językowa, świadomość językowa.

STRESZCZENIE

Ratyfikacja *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* przez Polskę była sygnałem poszanowania praw językowych obywateli należących do mniejszości narodowych i etnicznych, od ponad 100 lat zamieszkujących obecne terytorium państwa. Konwencja wprowadziła pojęcie *języka regionalnego*, którego zakres wymaga nowego spojrzenia na opozycję język — dialekt i sytuację dialektów języka polskiego. Sposób przeprowadzenia ratyfikacji pokazał słabe strony polskiej polityki językowej — skupienie się na funkcji symbolicznej języka oraz oderwanie od rzeczywistej sytuacji socjolingwistycznej w trakcie przyjmowania poszczególnych zapisów karty. Potwierdzają to raporty i opinie Komitetu Ekspertów Rady Europy monitorującego wypełnianie zobowiązań przyjętych przez państwa-sygnatariuszy karty.

Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (EKJRM) jest konwencją Rady Europy (oznaczoną symbolem CETS 148) i przystąpienie do niej jest dobrowolne. Została przedłożona do podpisu w listopadzie 1992 r., weszła w życie w 1998 r., po podpisaniu jej przez pierwsze państwa. Polska podpisała konwencję 12 maja 2003 r. Zgodę na ratyfikację wyraził Sejm RP w Ustawie z dnia 13 czerwca 2008 r. o ratyfikacji *Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r. (Dz.U. nr 144, poz. 898). Karta została ostatecznie ratyfikowana w 2009 r. — ogłoszona przez Prezydenta RP z datą 28 listopada 2008 r. i opublikowana w Dzienniku Ustaw RP w 2009 r. (zob. EKJRM). Jak pisano w uzasadnieniu do wniosku składanego wraz z dwoma rządowymi projektami¹ uchwały o ra-

¹ Prac nad ratyfikacją EKJRM nie zakończono w ciągu jednej kadencji, więc zgodnie z zasadą dyskontynuacji prac parlamentarnych dwukrotnie składano wniosek w tej sprawie do Marszałka Sejmu. Wniosek złożony w VI kadencji powiela uzasadnienie przedstawione w IV kadencji.

tyfikacji karty, akt ten miał potwierdzać, że języki regionalne i mniejszościowe są „traktowane jako istotna wartość” i jednocześnie miał być sygnałem, że rząd Rzeczypospolitej Polskiej „wysłuchuje się w głosy” obywateli należących do mniejszości etnicznych i narodowych (por. Projekt ustawy 2005, Projekt ustawy 2008).

ZAŁOŻENIA EKJRM

Języki objęte zapisami karty mają z założenia wartość historyczną i kulturową. Muszą być tradycyjnie powiązane z jakimś terytorium, a ich obecna sytuacja wynika z historycznego kształtowania się granic państw, które nie pokrywają się z granicami językowymi, jak czytamy w *Raporcie wyjaśniającym do Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych* (RW: 267)². W konwencji wprowadzono też pojęcie języków nieterytoryalnych, których klasycznym przykładem w Europie są jidysz i romski. Nie dotyczy ona natomiast nowszych migracji. Karta może dotyczyć zarówno kilku-milionowych społeczności językowych, np. w Katalonii, jak i niewielkich, liczonych w tysiącach czy nawet setkach (takich jak np. ludność karaïmska w Polsce), którym rzeczywistość grozi wymarcie.

Myślą przewodnią tego dokumentu jest ratowanie zagrożonego dziedzictwa europejskiego i choć konwencja ma za zadanie umożliwić między innymi „zapomnienie o urazach z przeszłości” (RW: 270), zagrożenia tego nie należy utożsamiać wyłącznie z restrykcyjną polityką asymilacji. Chodzi o gest państwa — zauważany również w skali międzynarodowej — w stosunku do własnych obywateli, dla których mowa inna niż język oficjalny jest częścią tożsamości etnicznej, elementem lokalnej tradycji czy historii rodzinnej. Tym samym państwo akceptuje ją jako część własnej kultury i historii.

Mówiąc o sytuacji mniejszości językowych, zwraca się uwagę, że podstawowym czynnikiem, który powoduje wymieranie języków, są w tej chwili procesy globalizacyjne, unifikacja komunikacji w szkolnictwie i mediach (Łodziński 2010: 23, Woehrling 2005: 46). Głównym środkiem zapobiegawczym ma być nieograniczanie ich użycia do kontaktów prywatnych³, wychodzenie z językiem tam, gdzie moglibyśmy stosować również język oficjalny, czyli na przykład do urzędów. Użycie języka mniejszościowego lub regionalnego w szkolnictwie, mediach, administracji, sądownictwie traktuje się jako formę jego promocji, a nie — skutek nieznamomości języka urzędowego. Konwencja Rady Europy nie podważa jego wagi. Zakłada, że społeczności korzystające z zapisów EKJRM są (co najmniej) dwujęzyczne i tę lingwistyczną różnorodność traktuje jako zjawisko pozytywne.

Przepisy karty — jak zaznaczają sami twórcy — są elastyczne. Ratyfikacja nie wymaga przyjęcia wszystkich jej punktów. Przyjmuje się obowiązkowo część II (*Cele i zasady*), która generalnie zobowiązuje do uznania każdego wymienionego języka za bo-

² Do każdej ogłaszanej przez Radę Europy konwencji sporządzany jest tzw. raport wyjaśniający, omawiający poszczególne zapisy konwencji, jej podstawy i cele.

³ Przesłaniem przewodników językowych dla społeczności objętych zapisami karty jest hasło „Posługujcie się waszym językiem poza domem” (zob. Language Guides).

gactwo kulturowe, wspierania i zachęcania do jego używania, rozwoju, poszanowania danych języków na obszarze geograficznym, na którym są używane, wspierania odpowiednich badań naukowych i studiów uniwersyteckich itd. Natomiast w wypadku części III pod tytułem *Środki służące promowaniu używania języków regionalnych lub mniejszościowych w życiu publicznym* sygnatariusze muszą zobowiązać się do przestrzegania co najmniej 35 ustępów lub punktów, w tym 3 wybranych z artykułu 8 (dotyczącego oświaty) i artykułu 12 (działalność kulturalna) oraz po jednym z artykułów dotyczących sądownictwa, mediów, działalności gospodarczej i współpracy transgranicznej. Elastyczność proponowanych rozwiązań dobrze pokazuje przykład oświaty. Każdy język mniejszościowy lub regionalny może funkcjonować w różnych wymiarach — jako język wykładowy, jako przedmiot nauczania, jako język dodatkowy. W szkolnictwie podstawowym proponuje się⁴:

- (i) udostępnić szkolnictwo podstawowe w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych lub
- (ii) udostępnić znaczną część szkolnictwa podstawowego w odpowiednich językach regionalnych lub mniejszościowych, lub
- (iii) uwzględnić w ramach szkolnictwa podstawowego nauczanie odpowiednich języków regionalnych lub mniejszościowych jako integralną część programu nauczania, lub
- (iv) zastosować jeden ze środków przewidzianych powyżej w podpunktach (i) do (iii) przynajmniej wobec tych uczniów, których rodziny wyrażą takie życzenie i których liczba zostanie uznana za wystarczającą (EKJRM art. 8 pkt 1.b).

Co koniecznie trzeba podkreślić, należy osobno rozważyć sytuację każdego z języków, które państwo chce objąć ochroną. Konwencja nie podaje rozwiązań uniwersalnych. Podczas prac nad dokumentem uznano ponadto, że nie będzie on zawierać wykazu konkretnych języków, a wykaz przygotuje indywidualnie każde państwo w swoich dokumentach ratyfikacyjnych (RW: 273).

JĘZYK REGIONALNY A SPRAWA POLSKA

Nowość wprowadzoną i wypromowaną przez kartę, na którą należy zwrócić uwagę ze względu na jej oddźwięk w Polsce, stanowi pojęcie *języka regionalnego*. Nie stosowano go wcześniej w wypadku polskiej rzeczywistości językowej w odniesieniu do kodu mającego być z założenia czymś odmiennym niż język polski i jego odmiany (gwarowe, regionalne). Termin ten jest co prawda znany z klasyfikacji odmian współczesnej polszczyzny Z. Klemensiewicza (1982) z połowy XX w., lecz jego zakresem polski językoznawca objął właśnie odmiany gwarowe. Język regionalny był dla niego terminem abstrakcyjnym, nie oznaczał konkretnego systemu językowego, ale oparty na tra-

⁴ To samo dotyczy przedszkoli, szkół średnich, szkolnictwa zawodowego, podobnie na poziomie szkół wyższych.

dycji życia rodzinnego i gromady „język milionów Polaków, przede wszystkim chłopów polskich, zwłaszcza starszego i najstarszego pokolenia” w opozycji do języka ogólnego, będącego „w węższym lub szerszym zakresie własnością wszystkich wychowanków szkoły podstawowej” (Klemensiewicz 1982: 369). Natomiast przepisy europejskie podają następującą definicję:

a) „języki regionalne lub mniejszościowe” oznaczają języki, które:

(i) są tradycyjnie używane na określonym terytorium państwa przez obywateli tego państwa tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności tego państwa,

(ii) różnią się od oficjalnego języka (języków) tego państwa, nie obejmuje to ani dialektów oficjalnego języka (języków) tego państwa, ani języków migrantów (EKJRM art. 1).

Karta z założenia pozostawia to, co nazywamy dialektami, poza obszarem zainteresowania. Jednocześnie organa Rady Europy jako instytucji-autora EKJRM pozostawiły rzecz do rozstrzygnięcia na poziomie państwa, nie wykluczając nawet możliwości uznania dialektu za język objęty przepisami karty, jeżeli nie jest to dialekt języka oficjalnego (Woehrling 2005: 62). Takie stanowisko przedstawia się w *Raporcie wyjaśniającym*:

[Karta] Nie zajmuje się również — często omawianym zagadnieniem — od jakiego momentu różne formy wyrażania stanowią odrębne języki. Kwestia ta zależy bowiem nie tylko od kryteriów ściśle językowych, lecz również od zjawisk psychologiczno-socjologicznych, a także politycznych, które mogą kreować różne odpowiedzi. W związku z tym w gestii władz każdego państwa, zgodnie z demokratycznymi procedurami, pozostanie decyzja, jakie formy wyrazu tworzą odrębny język (RW: 276).

Karta pomija dialekty jako jeden z elementów zagrożonego dziedzictwa kulturowego, choć pojawiają się one początkowo jako przedmiot zainteresowania Rady. *Raport wyjaśniający* do karty przedstawia historię jej powstania, z której wynika, że czynnikiem inicjującym dyskusję nad potrzebą opracowania takiego dokumentu była troska nie tylko o języki mniejszości, ale również o dialekty (RW: 268–269). W 1981 r. Zgromadzenie Parlamentarne RE uchwaliło zalecenie (rekomendację nr 928) w sprawie problemów kulturalno-oświatowych języków mniejszościowych i *dialektów* w [podkreśl. M. S.-B.] w Europie, gdzie m.in. w jednym z punktów mówi się o stopniowej adaptacji językowej dziecka w procesie edukacji i stosowaniu dialektów jako języka mówionego w edukacji przedszkolnej (Recommendation 928, ust. 4 pkt b).

Pierwszy projekt konwencji międzynarodowej został przedstawiony Zgromadzeniu Parlamentarnemu RE w 1988 roku. W pracach organów Rady (z udziałem specjalnie powołanego komitetu ekspertów) zrezygnowano z terminu *dialekt*, a raczej — nie wprowadzono go. W przygotowanym dokumencie pojawił się *język regionalny*, wcześniej niewymieniany. Sformułowanie *języki regionalne lub mniejszościowe* zastąpiło proponowane *języki mniej powszechnie używane*⁵ (*less widespread languages*).

⁵ Tak w tłumaczeniu polskim *Raportu wyjaśniającego* (RW: 272).

EKJRM, mówiąc we wszystkich punktach o „językach regionalnych lub mniejszościowych”, nie rozróżnia tych kategorii⁶. W *Raporcie wyjaśniającym* próbuje się wskazać odmienność tych określeń:

Przymiotnik „regionalne” oznacza języki używane na niewielkiej części terytorium danego państwa, na której języki te mogą być używane przez większość obywateli. Zwrot „mniejszościowy” dotyczy języków używanych przez osoby, które nie mieszkają w zwartych skupiskach, lub języków używanych przez grupę osób, która mimo iż jest skoncentrowana na części terytorium państwa, jest licznie mniejsza niż populacja w regionie, która posługuje się językiem państwowym (RW: 272).

Trudno to rozróżnienie zastosować w odniesieniu do Polski. Elementy językowe, które są używane przez „większość obywateli” na pewnym obszarze kraju, są raczej elementami polszczyzny regionalnej, a nie osobnego języka. A mówiąc o regionalizmach, wchodzimy już na płaszczyznę wspólną dla języka ogólnego i gwar (zob. Pelcowa 2006).

Cel karty wyrażony w preambule, czyli zachowanie zagrożonego dziedzictwa kulturowego w postaci języków tradycyjnie używanych na jakimś terenie, sama możliwość zastosowania pojęcia języka regionalnego, odpowiadają społecznemu zapotrzebowaniu na podniesienie prestiżu rodzimej, lokalnej gwary. W polskiej rzeczywistości socjolingwistycznej dziedzictwem kulturowym, które należy chronić, jest właśnie gwarą.

Na to też zwracali uwagę autorzy opinii dla Biura Analiz Sejmowych (m.in. A. Markowski, S. Łodziński, B. Cząstka-Szymon), którzy oceniali kolejny (trzeci) projekt wpisania śląskiego języka regionalnego do polskiej ustawy o mniejszościach — starania te wynikają (poza innymi względami, np. politycznymi) z chęci przewartościowania statusu dialektu (zob. Biuro Analiz Sejmowych 2012). Zmiana statusu to obecnie głównie problem „godki śląskiej”⁷. W wypadku kaszubszczyzny można powiedzieć, że urzędniczy termin *język regionalny* ułatwił zamknięcie toczącego się jeszcze w XIX w. sporu — język czy dialekt (zob. Treder 2013: 424–427, Wicherkiewicz 2014: 225–237, Zieniukowa 2005: 211–215).

USTAWA O MNIEJSZOŚCIACH

Prawa językowe mniejszości w Polsce — niezależnie od umów międzynarodowych — miały być chronione dzięki przygotowywanej przez kilka lat i uchwalonej ostatecznie w 2005 r. ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych (Ustawa 2005). Kiedy mówimy o wdrażaniu EKJRM, nie możemy jej pominąć, ponieważ prace nad ratyfikowaniem karty były z nią powiązane. Ustawa ta weszła w życie blisko 4 lata wcześniej,

⁶ Państwa ratyfikujące kartę w większości nie odróżniają tych dwóch typów języków. Wyjątkiem są Niemcy — językiem regionalnym jest dolnoniemiecki — oraz Polska.

⁷ Wyczerpujące omówienie elementów tego sporu znajdujemy w pracach J. Tambor (2012, 2013). Zwracała ona uwagę m.in. na nierozwiązany/nierozwiązywalny problem odróżnienia języka od dialektu, kiedy podstawowy argument polskich władz przeciw śląskiemu językowi regionalnemu mówi, że jest to dialekt języka polskiego, co poparte zostało opinią Rady Języka Polskiego z 2011 r. (zob. Raport 2010: 117).

ale już uwzględniała ratyfikację konwencji europejskiej i część jej zapisów. W polskich przepisach wprowadzono między innymi możliwość używania języka mniejszościowego lub regionalnego jako tzw. *języka pomocniczego* w gminach, gdzie mniejszość stanowi powyżej 20% mieszkańców⁸, oraz możliwość umieszczania dwujęzycznych tablic z nazwami miejscowości lub ulic. Tutaj pierwszy raz w polskich przepisach pojawia się definicja *języka regionalnego*, zaczerpnięta z EKJRM, ale z tą istotną różnicą, że odnosi się ona tylko do języka regionalnego, nie mniejszościowego. Ten drugi jest określony jako „własny język mniejszości narodowej lub etnicznej”. Mniejszość narodowa według polskiej ustawy to grupa obywateli polskich, która:

- 1) jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3) dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4) ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5) jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- 6) utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie (Ustawa 2005, art. 2 ust. 1).

Definicja mniejszości etnicznej składa się z tych samych punktów, z różnicami w punkcie 4 (grupa ma świadomość wspólnoty etnicznej, nie narodowej) i 6 (nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie). Przepisami ustawy objęto 9 mniejszości narodowych: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską, żydowską, 4 mniejszości etniczne: karaimską, romską, łemkowską, tatarską oraz „społeczność posługującą się językiem regionalnym”, czyli kaszubskim. Za języki mniejszościowe przyjmuje się odpowiednio: białoruski, czeski, litewski, niemiecki, karaimski, łemkowski itd. Ustawa oprócz jidysz wymienia także hebrajski.

Warto zwrócić uwagę na uznanie Kaszubów za adresatów ustawy. Kategoria „społeczność posługująca się językiem regionalnym” powstała jako kompromisowe rozwiązanie podczas prac sejmowych (Wicherkiewicz 2014: 233–234, Zieniukowa 2005: 218). Pozwalało ono uprzywilejować odrębność językową Kaszubów bez konieczności odwoływania się do niechętnie widzianego przez nich samego określenia *mniejszość*, kategorii stawianej w opozycji do „większościowej” tożsamości polskiej, czyli niezgodnie z rzeczywistym poczuciem podwójnej (kaszubsko-polskiej) tożsamości. Jednocześnie, po kilku latach od wprowadzenia nowych przepisów, można zaobserwować niezamierzony skutek tego rozwiązania w postaci pomijania etnonimu *Kaszuba* w urzędowych zestawieniach statystycznych (rodzaj tabu językowego). O ile zestawienia dotyczące na przykład struktury zawodowej czy rozmieszczenia społeczności wymienionych w ustawie z 2005 r. swobodnie posługują się odpowiednimi etnonimami *Ukraińcy*, *Romowie*, *Białorusini*, *Niemcy* itd., dane dotyczące Kaszubów tytułuje się w sposób opisowy: *język kaszubski*, *społeczność posługująca się językiem regionalnym*, *osoby posługujące się*

⁸ Sama karta nie zawiera tego terminu ani progu procentowego.

w kontaktach domowych językiem kaszubskim, społeczność z językiem kaszubskim itp. Ten sposób określania Kaszubów, który znajdziemy nie tylko w ustawie o mniejszościach, ale w opracowaniach rządowych na temat mniejszości narodowych i etnicznych (zob. Charakterystyka mniejszości, IV Raport 2013), również w raportach z realizacji postanowień EKJRM (Raport 2010, Raport 2014) wydaje się sugerować, że język jest jedynym wyznacznikiem odrębności tej grupy.

ZOBOWIĄZANIA POLSKI

Wymienione w ustawie języki mniejszościowe i język regionalny zostały ostatecznie objęte ochroną EKJRM. Aktem wykonawczym do ratyfikacji samej karty było oświadczenie rządowe, wyliczające poszczególne punkty konwencji wybrane przez Polskę (zob. Oświadczenie 2009). Rzeczpospolita Polska zobowiązała się stosować jednako- we zapisy III części karty dla każdego z tych języków, również na terenach innych niż tradycyjnie zajmowane przez daną społeczność, gdzie liczba użytkowników danego języka jest duża. Uwzględniono więc zmiany, które zaszły po 1945 r., kiedy znaczne skupiska mniejszości ukraińskiej czy łemkowskiej zostały przesiedlone — w ramach akcji „Wisła” lub w wyniku „repatriacji” z przedwojennych województw wschodnich — w inne regiony⁹.

Zapisy, które przyjęła Polska w zakresie szkolnictwa (art. 8 EKJRM), wymagają m.in. udostępnienia nauczania przedszkolnego, na poziomie szkoły podstawowej i średniej w odpowiednich językach mniejszościowych lub w języku kaszubskim, czyli stają się one potencjalnymi językami wykładowymi. Jako część programu nauczania mają pojawić się w szkolnictwie zawodowym i technicznym oraz jako przedmioty w szkolnictwie wyższym. Kształcenie językowe miałyby być uzupełnione o nauczanie historii i kultury danej mniejszości, a nauczycielom należy się w tym zakresie odpowiednie wsparcie i szkolenia.

Jako język urzędowy polszczyzna nie ma konkurencji ze strony języków-beneficjentów karty. Z artykułu 9 dotyczącego sądownictwa wybrano jedynie ust. 2 pkt a): „nie zaprzeczać ważności dokumentów prawnych sporządzonych wewnątrz państwa wyłącznie z tego powodu, że zostały sporządzone w języku regionalnym lub mniejszościowym”. W ograniczonym zakresie wprowadza się wielojęzyczność w polskiej administracji i służbach publicznych (art. 10 EKJRM) — tylko na poziomie lokalnym, w gminach o odpowiedniej liczbie użytkowników języków mniejszościowych lub kaszubskiego jako regionalnego¹⁰ — w składanych w urzędach wnioskach ustnych lub pi-

⁹ Mimo iż tradycyjnym — w rozumieniu EKJRM — obszarem użycia języka łemkowskiego jest woj. małopolskie, największe skupisko Łemków znajduje się w woj. dolnośląskim; mniejszość ukraińska zamieszkuje najliczniej woj. warmińsko-mazurskie (NSP 2011: 46–47).

¹⁰ Polska przyjęła tu próg 20% mieszkańców należących do mniejszości, który jest ustalany na podstawie danych ze spisów powszechnych. Gminy takie wpisywane są do specjalnego rejestru prowadzonego przez ministra właściwego do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości etnicznych i narodowych (Ustawa 2005, art. 9 ust. 2).

semnych. Przepisy karty przyjęte przez Polskę nie nakładają obowiązku odpowiadania na nie w tym samym języku¹¹, jednak nakazuje to ustawa o mniejszościach (Ustawa 2005, art. 9 ust. 3 pkt 2).

Szczególną formą funkcjonowania językowego dziedzictwa mniejszości narodowych i etnicznych w sferze publicznej są nazwy własne (art. 10 EKJRM) — obok polskich nazw miejscowych mogą pojawiać się na tablicach informacyjnych tradycyjne toponimy obcojęzyczne¹², zgodnie z zasadami pisowni danego języka. Dopuszcza się również (na wniosek zainteresowanych) oficjalne obcojęzyczne formy nazwisk.

Największą teoretycznie możliwość promocji swojej mowy mają mniejszości i społeczność kaszubska dzięki mediom i działalności kulturalnej (art. 11 i 12 EKJRM). Polska zobowiązała się: zachęcać do tworzenia kanałów radiowych i telewizyjnych, oferowania programów w językach mniejszościowych oraz tworzenia gazet, do ułatwiania produkcji i dystrybucji materiałów audiowizualnych oraz zapewniania pomocy finansowej dla takiej działalności, do szkolenia dziennikarzy mediów i zapewniania swobodnego odbioru programów. W dziedzinie kultury państwo powinno między innymi wspomagać i zapewniać dostęp do dzieł tworzonych w danych językach, popierać inicjatywy z tym związane oraz tworzenie odpowiednich instytucji, zapewniać tłumaczenia, dubbing, umożliwiać zatrudnianie pracowników ze znajomością odpowiedniego języka oraz zachęcać przedstawicieli użytkowników danego języka do udziału w tworzeniu obiektów i planowaniu działań kulturalnych.

W działalności gospodarczej i usługowej (art. 13 EKJRM) Polska zobowiązała się nie ograniczać, a nawet zachęcać do używania języków mniejszościowych. W myśl konwencji w domach opieki, szpitalach powinno zapewnić się starszym i schorowanym opiekę osób posługujących się ich rodzimą mową. Promocja języków objętych ochroną karty ma być realizowana również w postaci współpracy międzynarodowej Polski z sąsiednimi państwami (art. 14 EKJRM).

Zgodnie z artykułem 15 EKJRM każde państwo-sygnatariusz co 3 lata przedstawia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy raport z realizacji przyjętych zobowiązań, pierwszy — już rok po wejściu w życie odpowiednich przepisów. Raporty takie zawierają m.in. dane dotyczące liczebności danych społeczności, działalności organizacji mniejszościowych oraz sposobu realizacji poszczególnych zapisów. Państwo polskie złożyło dwa takie opracowania: we wrześniu 2010 r. i — ze sporym opóźnieniem — w lutym 2015 r. (Raport 2010, Raport 2014). W odpowiedzi zostały sporządzone opinie Komitetu Ekspertów wraz z odpowiednimi zaleceniami Komitetu Ministrów RE (ECRML (2011) 5, ECRML (2015) 7).

Wejście w życie niektórych zapisów, zetknięcie teorii z rzeczywistością socjolingwistyczną pokazało, że polska polityka w odniesieniu do języków mniejszościowych — choć nie można odmówić jej dobrych intencji — nie została wystarczająco przemyślana.

¹¹ Artykuł 10 EKJRM daje możliwość wprowadzenia języka mniejszości praktycznie jako drugiego urzędowego w administracji. Polska pominęła te punkty.

¹² Zabronione są toponimy nadawane przez władze hitlerowskich Niemiec i ZSRR w latach 1933–1945, wyłącza je ustawa o mniejszościach (Ustawa 2005, art. 12 ust. 3).

MNIEJSZOŚCI W POLSCE — SYTUACJA SOCJOLINGWISTYCZNA

Trzeba pamiętać, że ta mozaika kilkunastu mniejszości składa się ze społeczności nie tylko zróżnicowanych językowo, ale o różnej historii, kulturze, położeniu społecznym, o różnej liczebności¹³. Ich tradycyjną mową, z którą się identyfikują — w opozycji do polszczyzny ogólnej jako języka oficjalnego — nie musi być standardowa odmiana języka, ale gwara / dialekt. Na tę specyfikę dwu- czy nawet wielojęzyczności historycznych mniejszości we współczesnej Polsce zwracała uwagę jeszcze w latach 90. XX w. J. Rokoszowa (2003: 19–22), a wyraźnie pokazała ją A. Zielińska (2013) na przykładzie dwujęzyczności ludności przemieszanej po wojnie na Ziemiach Zachodnich (w tym Ukraińców, Łemków, Niemców, Polaków). O tego rodzaju bilingwizmie asymetrycznym wśród Kaszubów pisał m.in. J. Treder (2013: 425–426). Przykładem grupy o złożonym modelu wielojęzyczności są też staroobrzędowcy, zaliczani oficjalnie do mniejszości rosyjskiej (zob. Charakterystyka mniejszości), wyróżniający się rodzimą gwarą wschodniosłowiańską, ale jednocześnie powiązani historycznie z mniejszością niemiecką dawnych Prus Wschodnich (Głuszkowski 2011: 29–30; Zielińska 1996: 46). Wieloodmianowość języka mniejszościowego pokazują między innymi deklaracje spisowe z 2011 r. (NSP 2011: 173), wśród których mamy 26 448 wskazań na białoruski jako język kontaktów domowych, ale również deklaracje używania w tej sytuacji „gwary pogranicza polsko-białoruskiego” (669 osób), „gwary białoruskiej” czy „języka prostego” (549 osób), „gwary białorusko-ukraińskiej” (516 osób). Można zatem zakładać, że istnieje pewna grupa osób, dla których odmiana literacka języka objętego ochroną karty — m.in. najlepiej spełniająca funkcję języka nauczania — jest właściwie językiem obcym.

Języki mniej licznych mniejszości etnicznych i narodowych podlegają takim samym zmianom społeczno-kulturowym jak gwarowe odmiany polszczyzny. Nie są to społeczności tak hermetyczne jak niegdyś, stały się bardziej mobilne, wtapiają się w większe wspólnoty chociażby poprzez małżeństwa mieszane. Nie tylko przymusowe migracje po 1945 r., ale industrializacja i związany z nią masowy napływ ludności wiejskiej do miast w okresie Polski Ludowej, a w tej chwili — procesy globalizacyjne powodują, że kolejne pokolenia zmieniają zwyczaje językowe i podstawowym środkiem komunikacji staje się dla nich polszczyzna ogólna. Pokazują to wyraźnie wyniki ostatniego spisu powszechnego (NSP 2011: 76–81) — po polsku rozmawia w domu 89,6% osób de-

¹³ Według spisu powszechnego z 2011 r. (NSP 2011: 121–122) — przy uwzględnieniu podwójnej identyfikacji narodowościowej — najliczniejsza z 13 wymienionych w ustawie z 2005 r. jest mniejszość niemiecka (ok. 147,8 tys.), następnie ukraińska (ok. 51 tys.) i białoruska (ok. 46,8 tys.); mniej liczebne są: mniejszość romska (ok. 17 tys.), rosyjska (ok. 13 tys.), łemkowska (ok. 10,5 tys.), litewska (ok. 7,9 tys.), żydowska (ok. 7,5 tys.). Identyfikację ormiańską, czeską lub słowacką deklarowało ponad 3 tys. osób, niecałe 2 tys. — tatarską, 346 osób — karaimską. Dane spisowe obejmują nie tylko zamieszkałe od pokoleń społeczności, ale i nową migrację. Liczniejsze od ustawowych mniejszości narodowych i etnicznych okazują się społeczności regionalne: kaszubska (ok. 232,5 tys.) i niewymieniana w ustawie społeczność śląska (ok. 846,7 tys. deklaracji).

klarujących inną niż polska przynależność narodowościową. Dla 53% z tej grupy polszczyzna jest jedynym językiem. Tak deklarowało 90% Żydów, ponad 62% Rosjan, ponad 57% Kaszubów, ok. 51% Ukraińców, ponad 47% Białorusinów, ok. 40% Niemców, ponad 38% Łemków, ponad 37% Litwinów, ponad 26% Romów¹⁴. Oprócz tego, według zebranych danych, ponad 60% Romów jest dwujęzycznych, podobnie — ponad 46% Łemków, średnio 40% Niemców, Białorusinów, Kaszubów, Ukraińców, ponad 30% Rosjan, ponad 17% Litwinów. Ci ostatni wyróżniają się najbardziej przywiązaniem do języka litewskiego — ponad 45% z nich deklaruje go jako jedyny język domowy¹⁵. Najmniej liczne mniejszości (czeska, słowacka, ormiańska, tatarska, karaimska) rzadko wskazują odpowiednie języki mniejszościowe jako języki kontaktów domowych. W wypadku tych dwóch ostatnich, które są mniejszościami etnicznymi, widoczny jest brak wsparcia dla identyfikacji w postaci języka używanego w jakimś innym państwie. Są to, zdaniem Komitetu Ekspertów Rady Europy, języki pilnie wymagające rewitalizacji (ECRML (2015) 7: 4).

REALIZACJA POSTANOWIEŃ EKJRM W POLSCE (DO 2015 ROKU)

Sposób wdrażania karty, zakres zobowiązań, które przyjęła Polska, pokazują, że nie została rozpoznana sytuacja socjolingwistyczna każdego z języków objętych ochroną. Dotychczasowe raporty Komitetu Ekspertów RE doceniają postępy we wdrażaniu postanowień karty, dialog między władzami a przedstawicielami mniejszości, starania o zabezpieczenie finansowe, działania promocyjne, ale mówią też o problemach związanych z organizacją sieci oświatowej, brakiem podręczników i niewystarczającym szkoleniem nauczycieli, ze zbyt małą liczbą odpowiednich programów w mediach, z niskim zainteresowaniem stosowaniem języków w administracji i gospodarce, z nieodpowiednią dystrybucją środków itd. Warto zwrócić uwagę na nadrzędny problem, z którego wynikają te mniejsze, szczegółowo wyliczane w raportach. Jest to nikła świadomość obecności mniejszości narodowych i etnicznych.

W Polsce przyjęto takie same środki promocji i ochrony w stosunku do wszystkich języków, niezależnie od liczebności, koncentracji terytorialnej i rzeczywistych potrzeb ich użytkowników. Zrównanie wszystkich społeczności w przywilejach językowych nie było rozsądne, zwłaszcza w wypadku oświaty. Hojny gest państwa, czyli możliwość wprowadzenia innego niż polski języka nauczania, okazał się martwym przepisem. W rzeczywistości najlepiej korzystają z niego Litwini, w mniejszym stopniu Niemcy, Kaszubi, Ukraińcy, Białorusini, pozostałe mniejszości — wcale. Takie wnioski sformułowano w ocenie obydwu polskich raportów z 2010 i 2014 roku. Jak czytamy w pierwszej opinii Komitetu Ekspertów, stosowanie części III w stosunku do czeskiego, słowackiego, hebrajskiego, jidysz, ormiańskiego, romskiego, rosyjskiego, tatarskiego i karaimskiego

¹⁴ Podane w zestawieniu dane procentowe są przybliżone, bez wartości dziesiętnych po przecinku.

¹⁵ Przedstawiciele mniejszości według swoich deklaracji są też trójjęzyczni. Trzecim językiem najczęściej jest rosyjski, ukraiński lub białoruski oraz w wypadku Niemców — śląski (NSP 2011: 80).

z uwagi na niewielką liczbę osób posługujących się tymi językami — jest bardzo ambitnym krokiem i wiąże się z dużą odpowiedzialnością. Niemniej jednak Komitet Ekspertów podkreśla, iż określone przez Polskę zobowiązania prawne muszą zostać wcielone w życie przy uwzględnieniu sytuacji dotyczącej każdego z języków (ECRML (2011) 5: 7).

Drugi raport ponownie zwrócił uwagę na zbyt ambitne i trudne do zrealizowania zobowiązania Polski. Zaleceniem Rady Europy jest większa elastyczność polityki językowej, umożliwiająca zastosowanie przepisów karty w stosunku do wyżej wymienionych 8 rzadziej używanych języków (ECMRL (2015) 7: 4). Z grupy tej wyłączono hebrajski.

Przypadek hebrajskiego jako potencjalnego języka mniejszości narodowej pokazuje, że w polskich przepisach bardziej symbolicznie traktuje się wartość języka, podczas gdy filozofia konwencji europejskiej — choć wychodzi od pojęcia języka jako elementu dziedzictwa kulturowego — kładzie nacisk na promocję języka w szerokim zakresie, na jego wartość komunikacyjną. Wątpliwości co do właściwego użycia określenia *język hebrajski* zgłaszano w pierwszym cyklu monitorowania, żądając wyjaśnienia, czy chodzi o język liturgiczny czy o tzw. nowohebrajski, który raczej nie był używany w przedwojennych społecznościach żydowskich (ECRML (2011) 5: 5). Ostatecznie po drugim raporcie Komitet Ekspertów uznał, że język hebrajski nie jest językiem „tradycyjnie używanym” w Polsce jako język codziennych kontaktów, dla polskich Żydów był on przed drugą wojną światową językiem liturgicznym i nauczania (ECRML (2015) 7: 7)¹⁶.

Analizując polskie raporty z realizacji karty, Komisja Ekspertów interesuje się również sprawą statusu języka śląskiego (ECMRL (2015) 7: 7). Do biura EKJRM wpłynęła bowiem skarga na władze polskie, a w Sejmie pozostał nierozpatrzony kolejny projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach, dotyczący śląskiego jako języka regionalnego. Śląskie aspiracje skłaniają do zastanowienia się nie tylko nad wspomnianą już kwestią opozycji *język — dialekt*, ale również nad problemem dostosowania wynikających z konwencji zobowiązań państwa do rzeczywistości socjolingwistycznej w Polsce. Języki, które mają tylko teoretycznie szerokie uprawnienia, zbyt szerokie w stosunku do liczby użytkowników, są w gorszej sytuacji socjolingwistycznej niż niektóre dialekty — właśnie ze względu na nieużywanie tego języka. I można się zastanawiać, czy EKJRM nie realizuje w ich wypadku „uporczywej terapii”. W porównaniu z językiem tatarskim czy karaïmskim niejedna gwara, która ma niższy — przynajmniej z nazwy — status, jest bardziej rozpowszechniona i lepiej funkcjonuje w kontaktach prywatnych, a nawet i w przestrzeni publicznej (np. gwara podhalańska¹⁷, gwara kur-

¹⁶ Na marginesie warto zwrócić uwagę na argumentację strony polskiej, która miała uzasadnić objęcie hebrajskiego ochroną EKJRM — był on uwzględniany w spisach powszechnych ludności w 1921 r. i 1931 r. Sięgając jednak do dokumentów dotyczących metodologii spisowej z okresu Drugiej Rzeczypospolitej, można przekonać się, że w tamtym czasie zgłaszano podobne jak współcześnie wątpliwości. Główny komisarz spisowy R. Bułowski w 1930 r. proponował pominąć hebrajski w formularzu spisowym, ponieważ, jak uzasadniał, nie jest to raczej język potoczny, o który chciano pytać. Propozycja ta została jednak odrzucona, ponieważ obawiano się negatywnego odbioru takiej decyzji ze strony działaczy żydowskich (B u ł a w s k i 2002: 198–203).

¹⁷ Gwara góralska była obok gwar białoruskich jedną z tych, które pojawiły się w ostatnim spisie (NSP 2011: 173).

piowska). Przywileje językowe małych grup mogą umacniać poczucie lekceważenia wnioskodawców z Górnego Śląska w sprawie uznania swojej mowy za język regionalny, ponieważ uważają się oni za reprezentantów znaczącej społeczności, co potwierdzają zresztą deklaracje spisowe: ponad 846 tys. wskazań identyfikacji narodowościowej śląskiej (NSP 2011: 122) i ponad 529 tys. wskazań śląskiego jako języka używanego w domu (NSP 2011: 178).

JĘZYK I ETNICZNOŚĆ W ŚWIADOMOŚCI POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA

W świadomości Polaków dominuje przywiązanie do funkcji integrującej języka narodowego. Dowodzą tego na przykład badania przeprowadzone przez CBOS na zlecenie Rady Języka Polskiego w 2005 roku. Na pytanie, dlaczego należy dbać o język, którym się posługujemy, najczęściej wybieraną odpowiedzią (35,4%) była następująca: „Bo polszczyzna jest wartością, która spaja naród, i trzeba ją pielęgnować” (Kłosińska 2008: 234). Polska polityka językowa zatem skupia się na wartości symbolicznej języka, marginalizując realną sytuację socjolingwistyczną w kraju i pragmatykę komunikacyjną. Problematyczne nie jest wyrażenie akceptacji dla myśli przewodniej EKJRM, wyrażenie poparcia dla celów i zasad zawartych w części II, natomiast problemem jest realizacja wynikających z tego zadań, czyli części III.

Języki mniejszości przeciwstawia się polszczyźnie jako nie-polskie, natomiast nie istnieje świadomość ich różnorodności. Niewątpliwie, nie bez znaczenia jest fakt, że jesteśmy państwem zdecydowanie jednojęzycznym — 96,2% społeczeństwa używa wyłącznie polskiego w domu, 2% — polskiego i innego, niecałe 0,5% — innego (NSP 2011: 69). Niewystarczające rozpoznanie sytuacji socjolingwistycznej mniejszości na tle ogólnej sytuacji w Polsce nie wydaje się jakimś celowym zaniedbaniem podczas wdrażania przepisów karty. Pokazuje ono raczej naszą nieumiejętność radzenia sobie z wielokulturowością na co dzień, brak doświadczenia kilku pokoleń powodowany zepchnięciem mniejszości do skansenu w latach Polski Ludowej (zob. Dudra, Nitschke (red.) 2010), której każdy obywatel, jak powiedział W. Gomułka, powinien mieć tylko jedną ojczyznę (za: Nitschke 2010: 58). Nie możemy korzystać współcześnie z doświadczeń Polski przedwojennej, w której blisko $\frac{1}{3}$ mieszkańców należała do mniejszości. Nie pomagają tradycja wieloetnicznej Rzeczypospolitej, na którą się chętnie powołujemy. Sytuacja socjolingwistyczna, otoczenie polityczne i kulturowe są dziś zupełnie inne. W ciągu kilkudziesięciu lat, jak pisze S. Łodziński, „kwestia mniejszości została wyparta ze świadomości społecznej” (Łodziński 2010: 23). Utrwały się przede wszystkim negatywne stereotypy narodowościowe, przekazywane przez starsze pokolenia, związane z trudnymi latami wojennymi i powojennymi (Rokoszowa 2003: 22–23). E. Wolnicz-Pawłowska, badając w latach 2000 i 2005–2006 świadomość uczniów i studentów na temat mniejszości językowych w Polsce, zwróciła uwagę właśnie na niski, pełen stereotypów poziom wiedzy badanych i wskazała na konieczność lepszej edukacji młodzieży (Wolnicz-Pawłowska 2009: 15–19). Potrzebę większej promocji świadomości i tolerancji w stosunku do języków mniejszościowych i regional-

nych w Polsce oraz związanej z nimi kultury podkreślają też najnowsze zalecenia Rady Europy z grudnia 2015 r. (ECRML (2015) 7: 10).

Zestawienia statystyczne pokazują jednocześnie, że zmienia się świadomość wśród samych obecnych i potencjalnych beneficjentów EKJRM. Od roku 2002 do 2011 w spisach przybyło ponad trzykrotnie deklaracji innej niż polska identyfikacji narodowościowej, do czego przyczyniła się m.in. możliwość zadeklarowania podwójnej przynależności. Statystycznie powiększyły się prawie wszystkie zainteresowane kartą grupy¹⁸ (NSP 2011: 38–42). Zróżnicowanie danych na temat liczebności poszczególnych grup, do którego zastrzeżenia zgłasza Komitet Ekspertów RE (ECRML (2011) 5: 8–9, ECRML (2015) 7: 8–9), można uznać za przejaw nieugruntowania się tej świadomości. Wydaje się, że tożsamość etniczna dopiero się kształtuje albo też kształtuje się na nowo, zwłaszcza w młodszych pokoleniach polskich obywateli.

BIBLIOGRAFIA

- Buła wski R. 2002: Metody statystyczne badania stosunków narodowościowych w spisach ludności, [w:] Strzelecki Z., Toczyński T. (red.), Latuch K. (oprac.), *Spisy ludności Rzeczypospolitej Polskiej 1921–2002. Wybór pism demografów*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Demograficzne, Główny Urząd Statystyczny, 185–205.
- Dudra S., Nitschke B. (red.) 2010: *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Głuszkowski M. 2011: *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Klemensiewicz Z. 1982: O różnych odmianach współczesnej polszczyzny, [w:] Kałkowska A. (oprac.), *Składnia, stylistyka, pedagogika językowa*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 353–432.
- Kłosińska K. 2008: Odpowiedzialność za język, [w:] Warchala J., Krzyżyk D. (red.), *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej*, Katowice: Wydawnictwo UŚ, 222–243.
- Łodziński S. 2010: Polityka wobec mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w latach 1945–2008, [w:] Dudra S., Nitschke B. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”, 13–34.
- Nitschke B. 2010: Niemcy, [w:] Dudra S., Nitschke B. (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej. Wybrane elementy polityki państwa*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”, 37–65.
- Pelcowa H. 2006: Regionalizmy czy dialektyzmy — o zjawiskach językowych wspólnych miejskiej polszczyźnie mówionej i gwarom ludowym, [w:] Święcicka M. (red.), *Miasto. Przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW, 87–103.
- Rokoszowa J. 2003: Kontakty językowe we współczesnej Polsce, *Biuletyn PTJ* LIX, 5–24.
- Tambor J. 2012: Śląski język regionalny — społeczne zapotrzebowanie, [w:] Kurek H. (red.), *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym. Prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Słowistów, Mińsk 2013*, Kraków: Księgarnia Akademicka, 257–267.
- Tambor J. 2013: Między dialektem a językiem. Etnolekt śląski, [w:] Dunin-Dudkowska A., Małycka A. (red.), *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska — procesy — tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Mazurowi*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 399–412.

¹⁸ Spadek liczby deklaracji zanotowano tylko wśród mniejszości niemieckiej i białoruskiej.

- Treder J. 2013: *Kaszubszczyzna — od dialektu do języka*, [w:] Dunin-Dudkowska A., Małycka A. (red.), *70 lat współczesnej polszczyzny. Zjawiska — procesy — tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Mazurowi*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 421–438.
- Wicherkiewicz T. 2014: *Regionalne języki kolateralne Europy — porównawcze studia przypadku z polityki językowej*, Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Woehrling J. M. 2005: *European Charter for Regional or Minority Languages: A Critical Commentary*, trans. P. Wheeler, Strasbourg: Council of Europe.
- Wolnicz-Pawłowska E. 2009: *Mniejszości językowe w Polsce — zarys problematyki*, [w:] Dziegieł E., Zielińska A. (red.), *Polszczyzna za granicą jako język mniejszości i języki mniejszościowe w Polsce*, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 9–21.
- Zielińska A. 1996: *Wielojęzyczność staroobrzędowców mieszkających w Polsce*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Zielińska A. 2013: *Mowa pogranicza. Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*, Warszawa: Instytut Slawistyki PAN.
- Zieniukowa J. 2005: *Kaszubskość i polskość w komunikacji językowej i świadomości Kaszubów*, [w:] Drong L., Kalaga W. (red.), *Wielokulturowość — postulat i praktyka*, Katowice: Wydawnictwo UŚ, 209–218.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

- Biuro Analiz Sejmowych 2012 — *Opinia na temat projektu ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw*, *Druk Sejmowy* nr 567, *Opinie Biura Analiz Sejmowych, VII kadencja*, <<http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk7.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=567>> [3.09.2015].
- Charakterystyka mniejszości — *Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, Mniejszości Narodowe i Etniczne. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/mniejszosci/charakterystyka-mniejs/6480,Charakterystyka-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-w-Polsce.html>> [28.12.2015].
- ECRML (2011) 5 — *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych. Realizacja postanowień karty w Polsce. Początkowy cykl monitorowania*, Strasbourg, 7 grudnia 2011, <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/PolandECRML1_pl.pdf> [10.09.2015].
- ECRML (2015) 7 — *European Charter for Regional or Minority Language. Application of the Charter in Poland. 2nd monitoring cycle*, Strasbourg, 1 December 2015, <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/E_Reports/PolandECRML2_en.pdf> [22.12.2015].
- EKJRM — *Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych sporządzona w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r.*, Dz.U. nr 137 z 2009 r., poz. 1121.
- IV Raport 2013 — *IV Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013 (wraz z załącznikami), <<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/ustawa-o-mniejszosciac/raporty-ustawowe/7540,IV-Raport-dotyczacy-sytuacji-mniejszosci-narodowych-i-etnicznych-oraz-jezyka-reg.html>> [14.11.2014].
- Language Guides — *European Charter for Regional or Minority Language. Language Guides*, <<http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/LanguageGuides>> [3.09.2015].
- NSP 2011 — *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań*, Warszawa: GUS 2015, <<http://stat.gov.pl/spisy-powszechny/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html>> [12.12.2015].
- Oświadczenie 2009 — *Oświadczenie rządowe z dnia 22 maja 2009 r. w sprawie mocy obowiązującej Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, Dz.U. nr 137, poz. 1122.

- Projekt ustawy 2005 — Rządowy projekt ustawy o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., *Projekty ustaw — IV kadencja*, druk nr 4158, <[http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/4158/\\$file/4158.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki4ka.nsf/wgdruku/4158/$file/4158.pdf)> [13.07.2015].
- Projekt ustawy 2008 — Rządowy projekt ustawy o ratyfikacji Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych, sporządzonej w Strasburgu dnia 5 listopada 1992 r., *Druki Sejmowe VI kadencja*, druk nr 427, <<http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/FBB92C06A17FDCA3C1257433005D8831?OpenDocument>> [13.07.2015].
- Raport 2010 — *I Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, Warszawa 2010, <<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/europejska-karta-jezyk/raporty-dla-sekretarza/6780,I-Raport-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez-Rzeczpospolit.html>> [28.12.2015].
- Raport 2014 — *II Raport dla Sekretarza Generalnego Rady Europy z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, Warszawa 2014, <<http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mne/prawo/europejska-karta-jezyk/raporty-dla-sekretarza/8763,II-Raport-dla-Sekretarza-Generalnego-Rady-Europy-z-realizacji-przez-Rzeczpospoli.html>> [28.12.2015].
- Recommendation 928 CE — *Recommendation 928 (1981). Educational and cultural problems of minority languages and dialect in Europe*, <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14962&lang=en>> [03.09.2015].
- RW — *Raport wyjaśniający do Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych*, Strasburg: Rada Europy, <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Report_pl.pdf> [26.07.2015].
- Ustawa 2005 — *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 roku o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*, Dz.U. z 2005 r. nr 17, poz. 141; nr 62, poz. 550; z 2009 r. nr 31, poz. 206; nr 157, poz. 1241.

ABSTRACT

Application of the European Chartes of Regional or Minority Languages and sociolinguistic realities in Poland

Key words: regional language, minority language, language policy, linguistic awareness.

Ratification of the European Chartes of Regional or Minority Languages constitutes important support for minority languages which have been traditionally spoken by citizens in Poland since over 100 years. The Chartes has introduced new term *regional language* and therefore new approach to the matter of Polish dialects and language minorities are required. According to the reports of the Committee of Experts CE, application of the Chartes shows weakness in the Polish language policy — Poland has focused on the symbolic role of national language and has discounted sociolinguistic situation. Awareness towards language minorities in the Polish society are still low.